

Kolmannen polven jääkärieepos

Matti Lackman: Jääkäreiden tuntematon historia. Suomen vai Saksan puolesta? Jääkäriliikkeen ja jääkäripataljoona 27:n (1915–1918) synty, luonne, mielialojen vaihteluita ja sisäisiä kriisejä sekä niiden heijastuksia itsenäisen Suomen ensi vuosiin saakka. Otava 2000 Helsinki. 879 s.

■ Monesta poliittisesta mullistuksesta huolimatta kotimainen lukijakunta mieltää edelleen vaistomaisesti jääkäriliikkeen historian itsenäisen Suomen suurena sankarikertomuksena. Ammattitutkijoiden asenne on jo pitkään ollut viileämpi, mutta myös heidän tarkoin punnittujen lausuntojen takaa voi pilkahtaa esiin kaikehenlaisia ennakkokäsityksiä jääkäreistä ja heidän merkityksestään maan historiassa. Sankarikertomuksen luonteeseen kuuluu, ettei se juuri jätä ketään kylmäksi. Vaikkei tutkija olisi ollenkaan sen lumoissa ja pyrkii järjestelmällisesti osoittamaan kertomuksen myyttiset ulottuvuudet, hänen on samalla otettava huomioon, että aikalaiset saattoivat kokea asian toisin ja että myytillä oli siten todellista vaikutusta historian kulkuun. Ja tämä jos mikään vaatii ammattitaitoa, kykyä yhdistää myötätunto terävään analyysiin.

Dosentti Matti Lackmanin

tuore tutkimus *Jääkäreiden tuntematon historia: Suomen vai Saksan puolesta* on hyvä esimerkki tällaisesta ammattitaidosta, vaikkei sekään voi olla täydellinen. Teos on tiiliskivi sekä painoltaan että sisällöltään. Yli 720 sivun leipätekstin lisäksi kansien väliin mahtuu toistasataa sivua liitteitä ja luetteloita. Sisältö on vankkaa ja varmaa historian tutkimusta, jossa nostetaan esiin monta uutta ulottuvuutta jääkäreiden Saksan-matkasta, samalla kun klassiset kysymykset käydään kärsivällisesti ja usein oivaltavasti läpi. On syytä olettaa, että Lackmanin tutkimuksesta kehittyi aiheen perusteos, johon tullaan viittaamaan vähintään yhtä paljon kuin Matti Lauerman vastavaan suureen tutkimukseen *Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona* vuodelta 1966.

Kyseessä on kolmannen polven jääkärieepos. Ensimmäinen kokoava kuvaus, lähemmäs 1 900 sivua kattava kaksiniteinen *Suomen Jääkärit* (ruots. *Jägarbataljonen 27*) julkaistiin jo 1919. Teos oli jääkäreiden oma muistelmaja asiakirjakooste, jonka enemmän tai vähemmän tietoinen tehtävä oli valaa perusteet itsenäisyystaistelun suurelle sankarikertomukselle. Tässä onnistuttiin ilmeisen hyvin. Vaikka monta uutta kokoamateosta julkaistiin seuraavien kahden vuosikymmenen aikana, mikään niistä ei korvannut kyseistä kaksiniteistä hakuteoksena. Ammattitutkijoita taas ei kiehtonut ajatus puhkaista sankarimyytin ilmeisimpiä paisumia. Siksi seuraava kokoava teos oli todellakin vasta Lauerman yli tuhatsivuinen eepos.

Historiankirjoituksen historiasta kiinnostunut lukija tuskin malttaa olla vertaamatta Lackmanin ja Lauerman jääkäreitä. Molemmissa tapauksissa kyseessä on merkittävä tutkimuksellinen työ, jolla on ollut ilmeinen sosiaalinen tilaus. Lauerman kohdalla tätä tuskin kukaan kiistää, olihan kansallinen historiankäsitys voimissaan vielä 1960-luvulla. Mutta millä lailla Lackmanin teos heijastaa omaa aikakauttaan ja sen tieteellisiä ihanteita? Ensinnäkin tutkimusta leimaa tietoinen, ajoittain jopa kiihkeä halu osoittaa, kuinka pitkään kuva jääkäreistä on ollut ihannoiva ja kuinka monimutkainen heidän tiensä Lockstedtin koulutusleiristä sotaisiin urotekoihin kotimaassa oikeistaan oli.

Lackman on lähtenyt dekonstruoimaan kansallista sankarikertomusta. Tässä hän ei tietenkään ole ensimmäinen. Matti Klinge aloitti oman taistelunsa jääkärimytoologiaa vastaan jo 60- ja 70-luvun taitteessa ja sittemmin joukkoon on liittynyt moni muukin, kuten Martti Ahti ja Heikki Ylikangas. Mutta vasta Lackmanin systemaattisen tutkimuksen kautta avautuu kokonaisvaltainen postnationalistinen näkökulma jääkäreiden historiaan. Kirjan otsikointi on siksi suppeahko. Teos ei paljasta yksinomaan jääkäreiden tuntematonta historiaa tai kuinka tehokkaasti saksalaiset käyttivät suomalaisten itsenäisyyspyrkimyksiä omiin strategisiin tarkoituksiinsa. Lackman kertoo koko vejaritarinan uudestaan, vaikkei aloitakaan kertomustaan aivan niin alusta kuin edeltäjänsä Lauerma, jonka avauslause eittämättä on mahtava: ”Ajanlas-

kumme alussa, lähes kaksi vuosituhatta sitten...”

Toinen tärkeä lisä jääkäritutkimukseen on Lackmanin pyrkimys vertailla ja kontrastoida jääkäreiden uhkarohkeaa aloitetta vastaaviin vastarintaliikkeisiin Suomessa ja muualla Euroopassa. Ensimmäisen sortokauden aikana paljolti Venäjältä Suomeen levinnyt maanalainen aktivismi oli, kuten Lackman moneen kertaan jaksaa korostaa, yksiselitteisesti maanpetoksellista toimintaa. Asia ei muutu miksikään, vaikka osittain sen tuloksena Suomen itsenäisyys voitiin varmistaa ja laittomasta hankkeesta tuli kansallinen suurteko.

Vertaillessaan jääkäreitä ensimmäisen tasavallan maanpetollisiin kommunisteihin Lackmanilla on taipumus venyttää näiden yhtäläisyyksiä liian pitkälle. Vaikka molemmissa liikkeissä oli vahva riippuvuus rahoittajiinsa Berliinissä ja Moskovassa, jääkäreiden johtomiehillä oli selvästi enemmän itsenäisiä tavoitteita ja tietenkin aivan toisenlaisia yhteyksiä kotimaan eliitteihin. Ja olihan näillä liikkeillä aivan eri tavoitteetkin. Jääkäreiden kansallismieli muistutti jyrkkyydessään eittämättä kommunistien vallankumouskiihkoa. Mutta jääkäreiden aatteellisessa huumassa oli paljon suurempi kotimaisuusaste; fennomaniaa, saksalaispalvontaa ja tietenkin palavaa ryssänvihaa.

Tutkija vertailee ajoittain jääkäriiliikettä irlantilaiseen vapausliikkeeseen ja toteaa niiden olleen riippuvainen Saksasta, muttei sen kummemmin rinnastele niitä. Niiden systemaattinen vertailu olisi voinut olla hedelmällistä. Molemmis-

sa tapauksissa kyseessä oli vastarintatoiminta, joka oli suunnattu vihattua imperiumia vastaan ja johon osallistui kansallismielinen eliitti, joka ei empinyt ryhtyä maanpetokselliseen yhteistyöhön johtavan vihollisvaltion kanssa. Ajallinen yhtäläisyys on myös tärkeää huomioida, sillä kuten Lackman osoittaa, jääkäri liikkeen johto oli tietoinen irlantilaisien saksalaisyhteyksistä ja otti opikseen heidän virheitään. Verisesti epäonnistunut pääsiäiskapina Irlannissa vuonna 1916 osoitti, kuinka vaikeaa oli onnistua vapautistelussa ilman saksalaisten massiivista sivutukea. Irrallisista mairinnoususuunnitelmista luovuttiin lopullisesti ja syksyllä 1917 Suomen epävirallinen lähettiläs Berliinissä Edvard Hjelt totesi täysin oikein ennakkoiden, että irtaantuminen Venäjästä onnistuisi ainoastaan Saksan ”suoranaisen tai välillisen avustuksen nojalla”.

Lackmanin osoittaa paremmin kuin ehkä kukaan aikaisemmin kuinka tietoisia sekä jääkäri liikkeen johto että rivimiehetkin olivat tästä riippuvuudesta ja miten ratkaiseva saksalaisten mairinnousu Suomeen loppujen lopuksi oli koko sisällissodalle. Siksi kirjan nimi ”Suomen vai Saksan puolesta?” on hieman outo, sillä kuten tutkija niin vakuuttavasti näyttää, aikalaiset näkivät selvästi näiden asioiden olevan sidoksissa toisiinsa. Ilman voittoa Saksaa ei myöskään itsenäistä Suomea.

Mutta otsikoinnin retoriikka sikseen. Teoksen kolmas ja ehkä merkittävin aluevaltaus on sen sosiaali-, kulttuuri- ja mentaliteettihistorialliset tutki-

mustulokset. Lackman ei suostu katsomaan jääkäri liikettä yksinomaan kollektiivina, vaan etsii alati halkeamia sen historiallisessa julkisivussa ja löytyyhän niitä kun tarpeeksi läheltä katsoo. Lähes kolmasosa (569) jääkäripataljoonan kokonaisuudesta (1897) ei osallistunut Suomen sisällissotaan. Merkittävin syy hukkaprosentin suuruuteen ei ollut kaatuminen tai katoaminen Saksan rintamalla (48+37) vaan nimenomaan poisjääminen eri syistä.

Ennen kotiinpaluutaan helmikuussa 1918 jääkäreiden piti vanna uskollisuutta Vaasan senaatille. Viimeistään tämä seuloi pois vakaumukselliset sosialistit tai muuten sisällissotaan kriittisesti suhtautuneet miehet. Kaiken kaikkiaan 451 miestä palasi Suomeen vasta sodan jälkeen, mutta Lackman ei halua antaa yhtä selitystä tälle luvulle. Kaikki eivät missään nimessä olleet sosialisteja. Joukkoon mahtui paljon fyysisesti kelvotonta sotilasainesta, kurinpitosyistä työleireille joutuneita, sairavuoteelle jääneitä ja komennuksessa olleita.

Työläisjääkäreitä oli melko runsaasti (26,2 %) ja heidän kasvava kriittisyysensä päällystötä ja porvarillista Suomea kohtaan johti vuonna 1917 pataljoonaneuvoston syntyyn. Jyrkin siipi perusti tämän lisäksi työläisjääkäreiden toimeenpanevan komitean, jonka toiminnasta ei ole tiedetty juuri mitään ennen kuin Lackman löysi sen pöytäkirjat SKP:n Moskovassa arkistosta. Pohtiessaan miksi tämä komitea ei saanut kunnon otetta protestimielialasta voidakseen hajottaa pataljoonan, jota oikeutetusti

epäiltiin käytettävän kotimaassa rettelöiden tukahduttamiseen, Lackman osoittaa jälleen kykynsä hahmottaa monimutkainen kuvio. Ryhmäpaine oli sittenkin niin kova ettei hajottaminen käynyt päinsä. Pataljoonaan kantautui sensuurin vuoksi yksipuolista tietoa syksyn 1917 veriteoista ja punakaartien veljeilystä venäläisten kanssa, mikä sai tehokkaasti empivät ruotuun, sillä jos mikään oli vetänyt jääkärit Saksaan, niin nimenomaan venäläisvastaisuus. Tiettyä merkitystä oli myös sillä, että kotimaan sosiaalidemokraatit eivät osoittaneet erityistä kiinnostusta työläisjääkäreitä kohtaan – sisällissodan kynnyksellä heidän suhtautuminen jääkäriiliikkeeseen oli jo avoimen vihamielinen.

Kuten todettu, Lackman on kirjoittanut kolmannen polven jääkärieepoksen. Siksi hän on siirtänyt huomion kohteen pois Helsingin osakuntapiireistä, joista rekrytoitiin valtaosa tulevasta jääkäriupseeristosta, kohti Pohjanmaata ja muuta maaseutua, mistä saatiin rivimiehistö koottua. Näin Lackman nostaa esiin monta vaivihkaa sivuttua asiaa, kuten pataljoonassa kyteneen kieliriidan, jota hän sivulla 221 väittää jopa jääkäriiliikkeen keskeiseksi ongelmaksi. Maaseudun karuista olosuhteista lähteneet suomenkieliset rivijääkärit jouituivat harmikseen toteamaan, että kotimaan hierarkiat melkeinpä korostuivat Saksan armeijassa.

Ruotsinkieliset ylioppilaat Helsingistä etenivät helpommin esimiesasemiin kun vastaavalla sivistystasolla olevat suomenkieliset jääkärit. Asiaa

ei tietenkään helpottanut, että ensin mainittujen joukossa oli keikareita, jotka nopeasti omaksuivat preussilaisia upseerimaneereja ja alkoivat kukkoilla milloin mistäkin. Kun pataljoona kesäkuussa 1916 siirtyi itärintamalle Oberzugführer Rainer Mandelin vaihtoi aidon junkerin tavoin monokeliin. Huhujen mukaan hän käytti myös silkkialusvaatteita...

Suomenkielisten jääkäreiden epäviralliseksi puhemieheksi noussut Aarne Sihvo on ainoa sittemmin kenraaliksi noussut Saksan-kävijä, jolle Lackman suo seikkaperäisemmän selvityksen. Ja sekin johtuu lähinnä Sihvon välirikosta muun jääkärieliitin kanssa, jolla, kuten tunnettua, tuli olemaan pitkälle meneviä seurauksia hänen sotilasuralleen. Ruohonjuuria myötäilevä näkökulma heijastuu tässä kohdin tutkijan päätelmiin. Antamalla erityistä painoarvoa rivijääkäreiden kannanotoille ja muisteluille ylikorostuu helposti pataljoonan kielellinen eripuraisuus ja yhteishengen puute. Lackman tulkitsee herkästi yhteentörmäykset pataljoonassa kielikiistoiksi, vaikka kyseessä näyttää usein olleen tavanomainen purnaus ylennyksien tai elämän epäoikeudenmukaisuuksista.

Toisaalta tuo matala katse antaa Lackmanille mahdollisuuden kuvata rintamaelämän arkea ja juhlaa sekä elävästi että raikkaasti. Tässä hän seuraa hyvin sotahistorian kansainvälisiä trendejä, sillä jos mikään on tällä hetkellä muodissa tällä alalla, niin nimenomaan sodan mikro- ja menteliteittihistoria. Lackman hou-

kuttelee meidät mukaan Liibaun kapakkoihin ja ilotaloihin, kertoo miten sotaviranomaiset pitivät sukupuolitauteja kurissa, selvittää seikkaperäisesti murhatapausta, johon suomalainen jääkärivaljakko oli sekaantunut, ja pakottaa meidät mukaan liejuiisiin juoksuhautoihin ja jäätävälle taistelulentille, osoittaakseen etteivät jääkärit olleet kovinkaan halukkaita antamaan henkeään Saksan puolesta.

Sodan kaaos ja karmeus konkretisoituu kun tutkimus etenee vuosiin 1917–18. Ja kun kauan odotettu kotimatka Suomeen koittaa, Lackmanin sydän lyö melkein samaa tahtia kun innokkaiden jääkärien, vaikkei hän periaatteessa pidäkään sankarikertomuksista. Saksalaisten maihinnousu Etelä-Suomeen saattoi olla ratkaiseva sisällissodan lopputulokselle, mutta Lackman antaa täyden tunnustuksen jääkäreiden määrätietoisuudelle ja ammattitaidolle, joka oli suureksi hyödyksi valkoisessa armeijassa. Kolmen vuoden aikana kovissa oloissa ammennettu taisteluhalu sai vihdoinkin purkautua ja tällöin oli vääjäämättöntä, että myös raakuuksia ja muita ylilyönnejä tapahtui.

On oivaltava kokemus lukea Lackmanin kuvaus sisällissodasta jääkäriiliikkeen näkökulmasta. Sillä silmällä katsottuna sota ei osoittaudu juuri muuksi kuin keskusvaltioiden etäiseksi ja melko epämääräiseksi rintamalohkoksi pohjoisessa, ja kuten aikaisemmin todettiin, näin ajateltiin myös Suomessa. Lackman lainaa Ilmari Kiannon runollista vetoamista jääkäreiden pikaisen paluun puolesta, jossa tode-

taan muun muassa, että ”Saksa on suuri!/ Saksasta nousee/kansojen juuri!/ Tulkaa jääkärit,/ Tulkaa vaan!/ Omaa maatanne valloittamaan!”. Tutkija pohtii tässä yhteydessä monipuolisesti, olisiko jääkäreiden aikaisempi tai myöhempi kotiinpaluu voinut estää sisällissodan synnyn, muttei tietenkään voi antaa mitään lopullista vastausta. Tiedämme vain mitä tapahtui, emme mitä olisi voinut tapahtua.

Tutkimuksen osittain systemaattinen dispositio johtaa paikka paikoin turhiin toistoihin. Mutta tämä ei merkittävästi häiritse, varsinkin kun kirja on niin mittava, että hieman-kin hajamielisesti etenevä lukija on kertauksien tarpeessa. Lackmanin teksti on sujuvaa ja selkeää, sopivissa kohdissa jopa kaunokirjallista. Tieteellinen aparaatti taulukoineen ja kartoineen on niinkään nuhteetonta. Muuhun kuvitukseen kustantamo on sitä vastoin pannostanut vähänlaisesti, mikä on selvä puute, sillä jos mikään kansallinen kertomus on visualisoitu taiteessamme niin se on nimenomaan jääkäri-ilike.

Yhteenvetona haluan korostaa, että Lackman on kirjoittanut merkittävän tutkimuksen merkittävästä ilmiöstä kansallisessa historiassamme. On hyvä, että tutkijat nykyään etsivät tietoisesti uusia aiheita ja eivätkä hyljeksi vähäpätöisinäkään pidettyjä kysymyksiä. Mutta vielä tärkeämpää on, että niin sanottuja suuria kohtalon kysymyksiä käydään yhä uudestaan läpi ja että tämä tapahtuu yhtä kriittisesti ja valppaasti kun Lackmanin tutkimuksessa.

Henrik Meinander